

LJETOPIS AUGUSTA CESARCA

1893. 4. prosinca rođen je u Zagrebu August Cesarec u obitelji Augusta Cesarca, stolarskog radnika, i Kornelije, rođene Senk. Roditeljima je bio peto od šestero djece. August je imao starijeg brata Rudolfa i mlađeg Stanka te tri sestre: Štefu, Dragu i Ivku.
- 1900–1904. Polazi Kaptolsku nižu dječjačku školu koju završava s odličnim uspjehom u sva četiri razreda.
- 1904/05. Upisuje se u prvi razred Kraljevske realne gimnazije u Zagrebu.
- 1909–1911. U petom razredu gimnazije objavljuje u đlačkom listu "Pobratim" prve književne pokušaje. Do osmog razreda objavio ih je još šest, među kojima se najznačajnija, odulja pripovijest *Bezbožni sin*, pojavljivala u nastavcima u časopisu "Val" Vladimira Čerine, dok časopis nije zabranjen.
1912. Slavko Cuvaj postaje 19. siječnja hrvatskim banom, te prvim svojim aktom raspušta Sabor. U zemlji je uvedena komesarska uprava a komesarom je imenovan Slavko Cuvaj. Odmah, u siječnju započinju demonstracije protiv Cuvajeve uzurpacije, kojima zamah i političku snagu daju studenti i srednjoškolska omladina. U ožujku su nabujale dotle da đaci proglašuju generalni štrajk, a vlasti odgovaraju zatvaranjem svih škola na mjesec dana. Cesarec kao politički angažiran osmoškolac u tim zbivanjima tvorno sudjeluje. Štrajk je obustavljen 10. travnja, a Cesarec pod pseudonimom Budislav Mirković objavljuje brošuru *Đački pokret*, u kojoj polemizira s režimskim tumačenjima đlačkih političkih nastojanja. Cesarec nije samo među organizatorima štrajka, nalazi se i u uskoj grupici mladića koja priprema atentat na komesara Cuvaja. Neuspio atentat izvršio je 8. lipnja student prava Luka Jukić. Optuženo je 12 sudionika, među njima i August Cesarec, uhićen pred samu maturu, 10. lipnja. Presuda je izrečena 12. kolovoza 1912. Njome je Cesarcu presuđeno pet godina tamnovanja, što je viša sudbena instanca snizila na tri godine tamnovanja. Listopada te godine otpremljen je na izdržavanje kazne u Srijemsku Mitrovicu.

1914. Krajem veljače iz zdravstvenih je razloga pušten na uvjetnu slobodu.
1915. 15. prosinca mobiliziran je i poslan na odsluženje vojnog roka u Slavonski Brod.
1916. Od proljeća je u okupiranoj Srbiji, u Kruševcu, služi kao vojni pisar, mnogo čita, uči ruski i neumorno piše.
1918. Svršetkom rata, u studenom je u Zagrebu gdje se odmah uključuje u javni, književni i politički život.
1919. S Miroslavom Krležom pokreće i uređuje polumjesečnik “za sve kulturne probleme” “Plamen”, koji izlazi od 1. siječnja do 1. kolovoza, kada je zabranjen. Svojim pjesmama, prozom, dramskim pokušajima, esejima, kritikama i člancima, uz Krležu je najplodniji suradnik “Plamena”. Te se godine javlja i prvom knjigom pjesama pod naslovom *Stihovi*. U časopisu Društva hrvatskih književnika “Savremenik” izlazi mu pripovijetka *Zvijer-planina*. U Zagrebu je ljeti iste godine uhićen Alfred Diamantstein kao pouzdanik Béle Kuna i optužen za pripremanje ustanka u Jugoslaviji. Od svojih hrvatskih veza, među ostalima, odao je i Cesarca, koji sjeseni preko Beča bježi u Prag. Tu nastaju prve stranice romana *Bjegunci*.
1920. Krajem proljeća Cesarec se vraća iz Praga. Odmah se uključuje u politički život, poglavito u pripreme vukovarskog kongresa Komunističke partije Jugoslavije, na kojem je izabran u redakciju partijskog glasila “Novi svijet”. Međutim, glasilo kao i sve druge partijske publikacije, ubrzo je zabranjeno, jer je protiv KPJ-a u prosincu donijeta Obznana, kojom se zabranjuje svaka njezina djelatnost.
1921. Ako je o objavljivanju riječ, ovo je Cesarčeva najneplodnija godina. Zapravo nije imao gdje objaviti, partijskih listova i časopisa nije bilo, a s redakcijama građanskih publikacija bio je u polemičkoj zavadi. Pisao je međutim jednakim intenzitetom kao ranije. Jedini objavljeni rad je prijevod drame Maksima Gorkog *Na dnu*. U srpnju je Alija Alijagić, član terorističke organizacije Crvena pravda, u Delnicama usmrtio Milorada Draškovića, ministra u kraljevskoj vladi koji je bio odgovoran za donošenje Obznane.
1922. U ožujku je Alija Alijagić u dvorištu Sudbenog stola u Zagrebu obješen. Noć pred vješanje Cesarec je probdio s osuđenikom na smrt i o tom bdijenju objavio dojmljiv članak *Posljednja Alijina noć*. Na Alijagićevu pogrebu skupilo se mnogo Zagrep-

čana, čemu su vlasti odgovorile uhićenjima i saslušanjima. Nekoliko dana u zatvoru je proveo i August Cesarec. U listopadu putuje preko Beča i Berlina u Sovjetski Savez i sudjeluje na Četvrtom kongresu Komunističke internacionale.

- 1923–1925. Na povratku iz Sovjetskog Saveza uhićen je u Mariboru zbog ilegalnog prelaska granice i osuđen na tri mjeseca zatvora. Odležao je šest sedmica, nakon kojih je stražarno sproveden u Zagreb. Pred Sudbenim stolom je apsurdno optužen za sudjelovanje na pogrebu Alije Alijagića, za što je već bio pritvaran i saslušan. Očito se radilo samo o policijsko-sudskoj šikani. Po izlasku iz zatvora cijele te i sljedeće godine piše brojne članke i dulje eseje i studije o različitim aspektima života u Sovjetskom Savezu, od doživljaja s moskovske ulice do još uvijek žive ruske avangarde. Objavljuje mahom u partijskom glasilu “Borba”, u upravo pokrenutoj Krležinoj “Književnoj republici”, ali i u “Savremeniku”, “Novoj Evropi”, “Obzoru”... U te tri godine nastaju i njegovi članci o Stjepanu Radiću, koje će skupiti, preraditi i pod zajedničkim naslovom *Stjepan Radić i republika* objaviti kao svoju najznačajniju studiju društvenih i političkih prilika, socijalnih i nacionalnih lutanja, ideala i zabluda stožerne hrvatske političke figure prvih tridesetak godina prošlog stoljeća.
1925. U nakladi knjižare Vinka Vošickog iz Koprivnice, a u grafičko-likovnoj opremi Ljube Babića, tiskan je Cesarčev roman *Careva kraljevina*, iz kojeg je od 1923. povremeno objavljivao ulomke.
1926. Objavio knjigu novela *Za novim putem*.
1928. Kod Vošickog u Koprivnici izlazi roman *Zlatni mladić i njegove žrtve*. Cesarec postaje odbornikom u Matici hrvatskoj, a partijskom inicijativom pokreće, uređuje i najvećim dijelom sam ispunjava tjednik “Zaštita čovjeka”. Iako je imao odjeka u cijeloj zemlji, prestao je izlaziti već poslije 26 brojeva jer je u siječnju 1929. Cesarca dopalo još jedno od njegovih brojnih uhićenja.
- 1929–1932. Diktaturom od 6. siječnja 1929. gotovo su posve razbijene komunističke organizacije, a svaka njihova pisana riječ onemogućena. Cesarčevo političko-publicističko djelovanje zamire, ali ne i književno. Objavljuje brojne novele, od kojih najveću književnu vrijednost postiže s *Tonkinom jedinom ljubavlju*, bavi se intenzivnije prevodenjem (Victor Hugo, Jaroslav Hašek, Upton Sinclair), piše članke o Freudovoj psiho-

analizi i Adlerovoj individualnoj psihologiji, koje će skupiti u posebnu knjižicu i objaviti u vlastitoj nakladi. Radi na konačnom dovršenju romana *Bjegunci*.

1933. Naznačeno je na knjizi da su *Bjegunci* izišli te godine, premda ih je izdavač Minerva zbog cenzure i napada "Hrvatske straže" na sebe kao židovsko-kapitalističko poduzeće pustio u javnost tek slijedeće godine. Inače je Cesarec gotovo svu tu godinu posvetio redakturi prve knjige Marxova *Kapitala*, koja je izišla u izdanju beogradskog Kosmosa a u prijevodu tadašnjih lepoglavskih robijaša Moše Pijade i Rodoljuba Čolakovića. O tome Cesarec piše svojoj budućoj supruzi, liječnici Mariji Vinski: "Mnogo sam se trudio da stvar i sadržajno, jezično, stilski, po tačnosti navoda ispadne što bolje. U tome sam imao dosta posla, zapravo većina te godine mi je u tom prošla. I sad intimno gledam na to s ponosom kao na jedno od najpozitivnijih djela u životu, ako čak i ne najpozitivnije."
1934. U svom prijevodu s francuskoga objavio je opsežan roman Émilea Zole *Rad*. Početkom jeseni sa suprugom Marijom Vinski putuje po drugi put u Sovjetski Savez, u koji stiže krajem iste godine. Živi u poznatom hotelu Lux u kojem su boravili partijski ljudi stranih zemalja, zaposlen je u inozemnoj sekciji Saveza sovjetskih pisaca, putuje po zemlji prema planu što su mu ga napravili u Savezu, i rezultat tih putovanja je knjiga putopisa *Današnja Rusija*. S velikim entuzijazmom surađuje na prijevodu *Zlatnog mladića* na ruski, te za to izdanje piše nova završna poglavlja. Nažalost, niti se zna da je taj prijevod ikada izišao, niti se do sada naišlo na rukopise nove verzije *Zlatnog mladića*. U moskovskim i lenjingradskim arhivima istražuje tragove o Eugenu Kvaterniku, jer se ozbiljnije započeo baviti idejom o pisanju drame *Sin domovine*. Sudjeluje kao pridodati, neslužbeni član delegacije KPJ na Sedmom kongresu Kominterne. Boravak u Rusiji se odužio, a iz pisama najbližima osjeća se čežnja za domovinom i njezinim provincijskim mirom.
1937. Umjesto kod kuće, sredinom godine nalazi se u Parizu, neznao s kakvim zadatkom, no kakav god da je bio, Cesarec nije zaboravio ni ono što mu je jednako važno, naime svoj književni posao, pa tako tih nekoliko mjeseci boravka u Parizu iskorištava i za svoja istraživanja Kvaternikovih i Štarčevićevih francuskih veza. Od rujna do studenog boravi u Španjolskoj, gdje posjećuje republikanske borce među kojima se već sluti budući poraz. Cesarec je međutim još pun optimizma, skuplja

svoje impresije u knjigu *Španjolski susreti*, koja izlazi u Kanadi. Knjiga je među simpatizerima republikanske Španjolske dočekan s oduševljenjem.

1938. Cesarec se krajem 1937. vratio u Francusku i do sredine iduće godine intenzivno prati i analizira prilike u toj zemlji, piše članke o politici pučke fronte, o opasnosti nadolazećeg rata i objavljuje ih u "Novoj riječi". Preko Italije vraća se u zemlju, ali je već po samom prelasku granice bio u Sušaku uhićen. U zatvoru započinje pisati dramu *Sin domovine*.
1939. Dolaskom u Zagreb, Cesarec uspjeva s Marijom Vinski i njezinim sinom iz prvog braka ostvariti, prvi put u svome životu, ono što se narodski rečeno zove domaćim gnijezdom. Drži se po strani od upravo razgorijevanog takozvanog sukoba na književnoj ljevici. Što je o sukobu mislio, o tome pisanih tragova nema, ali društvo u kojem se kretao govori kako bi se izjasnio da je bio doveden u priliku da se izjašnjava. Pored putopisnih reminiscencija na Francusku i Italiju, piše tekstove o Starčeviću i Kvaterniku, polemički okrenute prema aktualnoj politici HSS-a i proustaški orijentiranome Budakovu "Hrvatskom narodu". Članke objavljuje i dalje u "Novoj riječi", glasilo Samostalne demokratske stranke, naklonjene politici pučke fronte. Postaje redovitim suradnikom ljevičarskog časopisa "Izraz", na čijim se je stranicama osjećao u prirodnom okruženju.
1940. Godina je obilježena dramom *Sin domovine*, koju je spremno tiskala knjižara Čelap, a ubrzo za tim postavljena je na pozornicu Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Režirao ju je Branko Gavella a scenografiju izradio Ljubo Babić. Drama je dočekan od svekolike kritike, s izuzetkom one s krajnje političke desnice, oduševljeno. U tom smislu pisali su Ivan Goran Kovačić, Ivo Hergušić, Vladimir Kovačić, Josip Horvath, Branimir Livadić, Ivo Kozarčanin i Otokar Keršovani, dok su je suzdržano ili posve negativno dočekali Ivo Lendić, Ljubomir Maraković i Dušan Žanko. Drami je dodijeljena Demetrova nagrada za sezonu 1939/40, izvedena je svega pet puta, a onda je pod pritiskom banske vlasti skinuta s repertoara. Cesarec je preveo i za tisak pripremio *Legendu o Tilu Ulenšpigelu i Lamu Gudzaku*, veliki roman-poemu belgijskog pisca XIX. st., od kojeg će dospjeti objaviti samo kraći ulomak u "Izrazu", dok će cjelovito djelo biti tiskano 1945. godine.
1941. Početkom godine, u "Izrazu" Cesarec u dva nastavka objavljuje svoj za života posljednji tiskani rad: *Kriza Stranke prava*

i naši "komunari". Najavljivalo je to još jednu, recimo, normalnu godinu, punu napetosti i političkih previranja, ali sposobnu da podnese intelektualna i politička suprotstavljanja. Nije bila takva: 10. travnja njemačka je vojska ušla u Zagreb, proglašena je kvislinška Nezavisna država Hrvatska, 15. travnja Cesarec je već zatvoren, najprije u Petrinjskoj pa u Savskoj, a od 22. svibnja u Kerestincu, upravo otvorenom logoru za komuniste. U njemu je u jednom času bilo čak 130 poznatih komunista. Raspoređeni u pet prostorija, i ovdje su započeli živjeti već od ranije sviklim robijaškim životom: odbijali su izlaziti na poljoprivredne radove, ujutro bi gimnasticirali, a poslije su slijedili tečajevi i predavanja. Ognjen Prica predavao je iz dijalektičkog materijalizma, Otokar Keršovani iz političke ekonomije, a August Cesarec držao tečaj ruskog jezika, dok je Pavao Markovac osnovao pjevački zbor. Keršovani je u slobodno vrijeme završavao *Hrvatsku povijest*, započetu još za svoga mitrovičkog robijanja. Robijaška, kerestinečka idila kratko je trajala. U Zagrebu su skojevci ubili poznatog prijeratnog policijskog agenta, specijaliziranog za progon komunista, za osvetu ustaše strijeljaju deseticu intelektualaca iz kerestinečkog logora. Počinje se ozbiljno pomišljati na bijeg iz logora, ali nespোরазumi u organizaciji bijega između Mjesnog komiteta u Zagrebu i CK KP Hrvatske dovode do tragedije u kojoj su živote izgubili najobrazovaniji hrvatski komunisti. U potjeri za bjeguncima velik ih je dio ubijen na mjestu uhićenja, u Zagreb su dovedena njih četrdeset i četvorica, među njima i August Cesarec. Prijekim postupkom osuđeni su na smrt, i 17. i 18. srpnja strijeljani. Pouzdano se ne zna ni mjesto na kojem su pokopani ni imena ubijenih. Pretpostavlja se da je s njima život izgubio i August Cesarec. Njegova životna družica, liječnica Marija Vinski, Židovka i komunistkinja, ubijena je mjesec dana poslije.

M. M.

BIBLIOGRAFIJA

IZDANJA DJELA AUGUSTA CESARCA

- Đački pokret.* Tiskara V. Novotni. Zagreb, 1912. 16 str. [Pod pseudonimom Budislav Mirković.]
- Sitihovi.* Nakladni zavod Jug. Zagreb, 1919. 63 str.
- Sudite me! Ispovijest siromaka.* Naklada Tipografija d. d. Zagreb, 1925. 132 str.
- Careva kraljevina. Roman o nama kakovi smo bili.* Nakladna knjižara Vinka Vošickog. Koprivnica, 1925. 371 str.
- Stjepan Radić i republika. Prilog našoj političkoj historiji.* Tisak Jugoslovenskog novinskog d. d. Zagreb, 1925. 100 str.
- Za novim putem. Novele.* Izdanje Matice hrvatske. Zagreb, 1926. 193 str.
- Zlatni mladić i njegove žrtve. Roman o svijetu na stramputici.* Svjetska biblioteka. Sv. 66. Izdanje Nakladne knjižare Vinka Vošickog. Koprivnica, 1928. 243 str.
- Tonkina jedina ljubav.* Knjižara Merkantile. Zagreb, 1931. 103 str.
- Psihoanaliza i individualna psihologija.* Vlastita naklada. Zagreb, 1932. 99 str.
- Bjegunci. Roman.* Knjige našeg vremena. Sv. 3. Izdanje Minerve. Zagreb, 1933. 251 str.
- Današnja Rusija.* Naučna biblioteka. Sv. 8. Zagreb, 1937. 178 str. [Pod pseudonimom Vuk Korneli.]
- Španjolski susreti. Knjiga susreta s ljudima i gradovima.* Hrvatska radnička knjižara. Toronto, Kanada, 1938. 190 str.
- Izraelov izlazak i druge legende.* Izdanje Hrvatske naklade. Knjiga 9. Zagreb, 1938. 154 str.
- Novele.* Naklada Osvit. Zagreb, 1939. 244 str.

Putovanja po Sovjetskom Savezu. Na Uralu i na Volgi. Hrvatska naklada. Zagreb, 1940. 40 str.

Kod sovjetskih malih naroda. Iz ciklusa "Putovanja po Sovjetskom Savezu". Naklada A. Čelap. Zagreb, 1940. 80 str.

Na Ukrajini. Iz ciklusa "Putovanja po Sovjetskom Savezu". Hrvatska naklada. Zagreb, 1940. 39 str.

Sin domovine. Životna drama Eugena Kvaternika. U 15 slika s epilogom. Naklada knjižare A. Čelap. Zagreb, 1940. 169 str.

Izabrana djela Augusta Cesarca. Uredio Ladislav Žimbrek. Nakladni zavod Hrvatske [Knj. I–VI]. Zagreb 1946–1947. Zora [Knj. VII–XII]. Zagreb, 1950–1964. Knjiga I: *Careva kraljevina. Roman o nama kakvi smo bili.* 487 str. Knjiga II: *Za novim putem. Novele.* 362 str. Knjiga III: *Smijeh Jude Iškariota. Novele.* 275 str. Knjiga IV: *Tonkina jedina ljubav. Novele.* 331 str. Knjiga V: *Zlatni mladić i njegove žrtve.* 403 str. Knjiga VI: *Put u novi život. Novele.* 249 str. Knjiga VII: *Bjegunci.* 289 str. Knjiga VIII: *Legende i druge pripovijesti.* 378 str. Knjiga IX: *Kći crne ruke; Cuk u njenome duplju.* 423 str. Knjiga X: *Majka božja bistrička.* 350 str. Knjiga XI: *Španjolski susreti. Knjiga susreta s ljudima i gradovima.* 262 str. Knjiga XII: *Putovanje po Sovjetskom Savezu.* Predgovor: Josip Cazi. 364 str.

Izabrana djela. Srpski i hrvatski pisci XX. veka. Prosveta, Beograd–Naprijed, Zagreb–Svjetlost, Sarajevo, 1964. Kolo 1. Sv. 6. Knj. 1: *Careva kraljevina. Roman o nama kakvi smo bili.* Izbor i napomene: Marin Franičević i Marijan Matković, predgovor: Marin Franičević. 445 str. Kolo 1, sv. 7, knj. 2: *Eseji i putopisi.* Izbor i napomene: Marin Franičević i Marijan Matković. 437 str.

Otkriće. Tragedija u tornju i gledana kroz toranj jedne vile – Krčma "Široko grlo". Misterij zvona na groblju – Legenda o zvonu na groblju. Fragment. "Rad JAZU". Knjiga 342. Zagreb, 1965. Str. 341–551.

Pjesme, novele, zapisi, eseji i putopisi. Sv. I. Priredio [te napisao predgovor August Cesarec; Napomenu, sastavio bibliografiju] Vladimir Popović. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga 96. Matica hrvatska–Zora. Zagreb, 1966. 423 str.

Tonkina jedina ljubav; Zlatni mladić; Sin domovine. Sv. II. Priredio [i napisao Napomenu] Vladimir Popović. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Knjiga 97. Matica hrvatska–Zora. Zagreb, 1966. 445 str.

Sabrana djela Augusta Cesarca. Mladost, Zagreb, 1982–1988. Svezak I: *Prvi koraci*. Priredio Nedjeljko Mihanović. 268 str. Svezak II: *Bijeli lutalac; Krist i Juda. Iz ostavštine*. Priredio Miroslav Šicel. 248 str. Svezak III: *Pjesme*. Priredio Nedjeljko Mihanović. 217 str. Svezak V: *Za novim putem; Sudite me. Pripovijesti i novele*. Priredio Vice Zanimović. 299 str. Svezak VI: *Majka božja bistrička. Iz ostavštine*. Priredio Nedjeljko Mihanović. 256 str. Svezak VII: *Careva kraljevina*. Priredio Vladimir Popović. 297 str. Svezak IX: *Zlatni mladić*. Priredio Vladimir Popović. 252 str. Svezak X: *Tonkina jedina ljubav. Pripovijesti i novele*. Priredio Vice Zanimović. 267 str. Svezak XI: *Izraelov izlazak i druge legende*. Priredio Vice Zanimović. 179 str. Svezak XII: *Bjegunci*. Priredio Vice Zanimović. 211 str. Svezak XIII: *Novele i pripovijesti*. Priredio Vladimir Popović. 246 str. Svezak XIV: *Španjolski susreti i druga putopisna proza*. Priredio Vladimir Popović. 303 str. Svezak XVI: *Rasprave, članci, polemike. Knjiga druga*. Priredio Vice Zanimović. 424 str. Svezak XVIII: *Današnja Rusija i drugi putopisi po Sovjetskom Savezu*. Priredio Ivan Jelić. 298 str. Svezak XIX: *Evropa uoči rata*. Priredio Ivan Jelić. 175 str. Svezak XX: *Iz nauke i književnosti. Rasprave i članci*. Priredio Vice Zanimović. 270 str.

M. M.

VAŽNIJA LITERATURA O AUGUSTU CESARCU

- Vladimir Čerina: *August Cesarec (Najdraža uspomena)*. – “Riječki novi list”, VI, br. 241, str. 1–2; Rijeka, 9. X. 1912.
- Gustav Krklec: *Knjiga stihova*. – “Riječ Srba, Hrvata, Slovenaca”, I, br. 237, str. 2–3; Zagreb, 5. VII. 1919.
- K [Miroslav Krleža]: *Slučaj A. Cesarca*. – “Nova Evropa”, knj. VII, br. 16, str. 502–504; Zagreb, 1. VI. 1923.
- Ivo Frelić [Ivo Frol]: *O licima iz Cesarčeva romana “Bjegunci”*. – “Književnik”, VII, br. 4, str. 167–172; Zagreb, 1934.
- Husnija Čengić: *August Cesarec*. – “Srpska riječ”, III, br. 58; Zagreb, 13. VII. 1945.*

* Zbog nedostupnosti “Srpske riječi”, ova jedinica navedena je bez paginacije.